

לב להבין

הבנה ועיון במקרא

על סדר
פרשת השבוע

גיליון פ"ב

פרשת שמות

תשפ"ב

תכלית גלות מצרים – להודיע כי 'ישראל נושע בְּיַד תְּשׁוּעַת עוֹלָמִים'

נביאים ניבאו, וחכמים חכמו, ומושלים חישבו וסופרים כתבו ויוסיפו לספר אודות גלות מצרים ועומק כוונתה - ועדיין לנו דומה שלא הגיעו לחקר תכליתה. והן אמנם שבדבר גאולת ויציאת מצרים כבר הרחיבה לנו התורה במטרתה, אך עצם פשרה של גלות מצרים טעונה ביאור. וגם אחר כל האמור יש מקום לנסות להבין מהי הייתה עיקר המטרה שהיו צריכים לרדת ולהשתעבד לבין עם אחר. וברור ויציב שאין עונש בלא חטא ואין ייסורים בלא עוון, אבל כבר בברית עם אבי האומה - התבשר על היות בניו גרים וגולים בארץ לא להם, ועלינו לשאול - מה חשיבות נודעה לכך - שבכך הותנתה כל קיום הברית עם אברהם אבינו.

והנה ברית זו נכתבה בתורה כחלק מן המחזה שהתגלה לאברהם אחר מלחמת המלכים - ומיד לאחר שובו משם נאמר 'אֲחֵר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הָיָה דְבַר יְיָ אֶל אַבְרָם בְּמַחְזָה לְאֹמֶר אֶל תִּירָא אַבְרָם אֲנִי מִגֵּן לָךְ שְׂכָרְךָ הַרְבֵּה מְאֹד'. לפי המופיע בתורה נראה שברית בין הבתרים אירעה אז, באותו מחזה, שהרי היא כתובה כחלק ממנו, ללא הפסק פרשה. אבל בחז"ל מצינו דעות, וכן נקט רש"י וסיעתו מהכרח חשבון השנים, שברית בין הבתרים קדמה ליציאת אברהם מחרן חמש שנים, ובעצם הייתה זמן רב קודם לכן.

ואם כך - זהו אחת מן התמיהות הגדולות בתורה, שהרי היא נכתבה שם ללא הפסק פרשה אפילו. ועל כרחך צריך לומר שגם אם הייתה בימי ראשית בחירתו של אברהם, עדיין מישך-שייכא למחזה שנראה לו בעקבות מלחמת המלכים, ועלינו לחקור לפרש הדבר.

והנה פרשה קצרה באה בין מלחמת המלכים לברית בין הבתרים: 'וּמִלְפִי צֶדֶק מָלָךְ שָׁלֵם הוֹצִיא לָחֶם וַיֵּן וְהוּא כֶּהֵן לֹאֵל עֲלִיּוֹן וַיִּכְרְכֵהוּ וַיֹּאמֶר בְּרוּךְ אַבְרָם לֹאֵל עֲלִיּוֹן קִנָּה שָׁמַיִם וְאָרֶץ: וּבְרוּךְ אֵל עֲלִיּוֹן אֲשֶׁר מִגֵּן צָרָה בַּיָּדָה וַיִּתֵּן לוֹ מַעֲשֵׂר מִכָּל'. דבריו של מלכי צדק ותוארו ככהן לקל עליון, מביאים אותנו אל השאלה - מדוע הוא עצמו לא נבחר ששם ה' ייקרא עליו ועל זרעו. ובחז"ל הרגישו בקושיה זו, וכתבו שאדרכא - מפרשה זו אנו למדים אודות הסיבה מחמתה הפסיד את כהונתו.

בגמ' מובא שבאמת ראוי היה מלכי צדק להיבחר לכהן עולמים לפני השם, רק שהפסיד את כל כהונתו על ידי מעשה זה: "ביקש הקדוש ברוך הוא להוציא כהונה משם, שנאמר: והוא כהן לאל עליון, והוא כהן לאל עליון, כיון שהקדים ברכת אברהם לברכת המקום הוציאה מאברהם, שנאמר: 'בְּרוּךְ אַבְרָם לֹאֵל עֲלִיּוֹן קִנָּה שָׁמַיִם וְאָרֶץ, וּבְרוּךְ אֵל עֲלִיּוֹן', אמר לו אברהם: וכי מקדימין ברכת עבד לברכת קונו? מיד נתנה לאברהם". ואשר על כן בברית בין הבתרים שבאה מיד לאחר מכן מדגישה התורה שהייתה דווקא 'אחר הדברים האלה' - אחר שהפסיד מלכי צדק את כהונתו לאברהם, ועל כן זכה שנכתבה עמו ברית מאת ה'. אבל צריכים אנו להבין את משמעות הסיבה מחמתה איבד כהונת עולמים.

וברמב"ן ציין שיש להבחין במה שהזכיר מלכי צדק את הקב"ה בתור 'א-ל עליון' - שמשמעותו - הכוח הנעלה מעל כל האלים והכוחות כולם, ואילו אברהם הזכירו בתורת 'השם א-ל עליון' - הוסיף להזכיר שם ה' לפניו. ויש לברר את משמעות הדבר.

והנה אנשי אותו הדור היו עובדי אלילים. מהות עבודת האלילים הייתה שאדם היה עובד ומקטיר לאיזה כוח או מזל המשמש בעולם, כדי שיעשה עבורו את רצונו וצרכיו. והנה בניגוד לאנשי דורו שהיו עובדים כל אחד לאליל אחר, מלכי צדק היה כהן לא-ל עליון, הנעלה מעל כל האלים והכוחות כולם. אבל לפי המבואר עולה שגם צורת עבודת האלוקים בעת ההיא, הייתה רק מתוך ההכרה בו כבעל כוח וגבורה, וכמי שבידו להיטיב לעובדיו ולמלא רצונם. אמת אמנה שזוהי דרגה מסוימת בהכרה בהשם, אך ישנו אופן עבודה נעלה הרבה יותר - והוא להכיר בה' כבורא ואדוני הארץ, וכל מגמתו של העובד אותו היא להיות לרצון לפניו. לא רק מתוך השאיפה להשיג את מאוויו, אלא מתוך הכרת הטוב והאמת - במי נכון להאמין ולמי לבד ראוי לעבוד.

וכאן בעצם היה המבחן - מהצורה בה כל אחד ברח את השם, גילה מהי מטרת עבודתו לפניו. ועל כך אנו יכולים ללמוד ממה שמלכי צדק ברח את האלוקים רק מחמת שהיטיב לאברהם. ועל כן אמר לו אברהם, 'וכי מקדימים ברכת עבד לברכת קונו', כל

נשכח מי משמש את מי - הקב"ה ברוך ומבורך בעצם, ולא רק כאשר הוא מגלה את טובתו עלינו.

מלכי צדק - שם בנו של נח היה. על נח נאמר "צדיק תמים היה בדורותיו". 'בדורותיו' - דייקא, שהרי כל עבודתו הייתה רק לפי דרגת דורו, וכמו שדורשים חז"ל ממה שנאמר 'את האלוקים התהלך נח', שהיה צריך סעד לתמכו, והיה צריך לראות את הנהגת ה' בכדי לעבדו. וכמו כן גם שם בנו - כל מה שברך את ה' הוא מחמת שהנהגתו נגלתה על אברהם. אבל זה בדיוק מה שבא אברהם העברי לחדש - אופן של עבודת השם גם כאשר הכול נסתר ונכסה, גם כשלא מבינים את משמעות המקרים - 'התהלך לפני והיה תמים'. ועל דא הפסיד מלכי צדק את גדולתו, מפני שתמה זמנה של הנהגתו, ומסר את כהונתו לרעהו אברהם אשר אורו החל להפציע בעולם.

זוהי מהותה ומטרתה של ברית בין הבתרים, שבה נקבעה המציאות שאברהם וזרעו יגלו את שם השם בעולם. 'וכי האמין בהשם ויחשבה לו צדקה'. אברהם לא קיבל תשובה מידית לשאלה - 'מה תתן לי', אלא רק נדרש להמשיך להאמין שיאמת השם הבטחתו לעשותו לגוי גדול.

ועל זו הדרך באה גם ברית בין הבתרים מיד לאחר מכאן. ברית זו לא נכרתה בהבטחות מופלגות לברכת השם שתלווה בעת שייאחזו בארץ. ואדרבא - הותנתה בכך שיגלו בניו ישתעבדו בארץ לא להם, ויאבדו את כל מה שיש להם. אבל דווקא שם יהיה המבחן האם ראויים הם להמשיך להחזיק במה שהתחיל בו אביהם - אברהם העברי. האם יאמינו בהשם מעצם מציאותו המחויבת, לא רק בעת שמתגלה כמיטיב לעובדיו.

וזה מה שיבאר לנו את צורת כתיבתה של ברית זו. בתורה היא נכתבה רק לאחר המפגש עם מלכי-צדק, שאז הוכח לעין כול מיהו הראוי לכהונה, אבל אליבא דאמת - יסוד הדברים היה טמון כבר אז, עוד באור כשדים, לפני שקרא לו לצאת מארץ מולדתו. וזהו יסוד ותחילת עבודתו של אברהם לפני השם - לא רק בעת שנכח בכוחו ובגבורתו, אלא במה שממשיך להאמין בעמדו לפני כבשן האש.

במלחמת המלכים הושלם עניין זה. גם אחר שזכה אברהם לניצחון על טבעי - במלחמה מול מלכים רבים ועצומים ששלטו באומות גדולות ורבות - ושמם הולך וגדל בעולם, עדיין מקדים ברכת קונו לברכת העבד, ועדיין יסוד אמונתו בהשם הוא בהיותו אדוני העולם. כעת, אחר שהשלים מעלה זו, כבר היה ראוי להקים ממנו עם - המייצג את הדרך שהחל בה.

וגם צורת היווסדו של עם ישראל - מבטאת את אותו העניין. לא על ידי שיצליחו וירבו ויעצמו ויגברו על כל העומד בדרכם. אלא אדרבא - כל קניני האבות ייאבדו מהם, ואפילו מה שהחזיקו בארץ כבר לא היה בידם, גרים ינודו ממקום למקום, ובעבודת עבד יתענו, במשך מאות בשנים. ואז יתרחש המבחן הגדול - אם יעמדו באמונתם ונאמנותם, אם אז ישכילו להכיר בשם הויה, שהוא עשה עושה ויעשה לכל המקרים. ואזי תברר עומק נאמנותם אליו, והמטרה לשמה הם עובדים אותו.

אם אברהם היה ממשיך בהצלחה מופלגת, וזרעו אחריו עוד יותר ועוד יותר - לא היה בכך כל חידוש ולא היה בכדי לבטא את מה שבא לייסד ולחדש בעולם - ההליכה אחר השם ונאמנות אליו לא מחמת שמיטיב לנו, ולא רק בעקבות שמתגלה כבעל כוח למאמיניו. ועל כן הוצרכו לחזור לנקודת ההתחלה - להגיע למצב בו שלא יהיה בידם דבר, ומשם 'ויאמן העם'. זוהי הדרך היחידה לייסד את הבסיס ליצירת עם - שכל מגמתו הוא להיות לרצון לפני השם. לא שהשם ימלא רצונו אלא שהם יהיו לרצון לפניו.

זה מה שיבאר לנו, מדוע אחר שהאמין העם לבשורת הפקידה, החל תהליך של מה שנראה כנסיגה בגאולתם, עד שאבי הנביאים נאמן בית ה' עמד וזעק 'לָמָּה הִרְעַתָּה לְעַם הַזֶּה'. וזוהי משמעות התשובה שקיבל 'עֲתָה תִּרְאֶה אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה לְפָנֶיךָ כִּי בִיד הַזֶּה יִשְׁלַחַם וּבִיד הַזֶּה יִגְרָשָׁם מֵאַרְצוֹ' - עתה דייקא, אחר שימשיכו ישראל להאמין בה' ובבשורת הגאולה, גם קודם שהוקל והוטב להם, עתה יש טעם לגאלם, ובכך יכול להתגלות שם השם על עמו שיצר לו.

וזה מה שיבאר לנו, שככל שהולך ומתקרב העולם לתיקונו - הולכת ההנהגה ומסתתרת ומתעלמת מן העין. אבל בכך מתבררת תוקף עיקר אמונתם של ישראל - ועבודתם שנבדלה מגויי הארצות - בכך שאינה תלויה בשום דבר, אלא רק בהיות השם המציאות המחויבת והמוכרת בכל עת ובכל שעה. ואשר על כן - נאמנותם ואהבתם אליו אינה תלויה בשום דבר.

ועל כך אמר הנביא ישעיהו, בפרשיות המתארות מה בין ישראל למאמיני האלילים (מה, יד): 'כֹּה אָמַר יְיָ יִגְעֶה מִצְרַיִם וְסָחַר כּוֹשׁ וְסָבְאִים אֲנָשֵׁי מִדֵּה עֲלִיף יַעֲבְרוּ וְלֹא יִהְיוּ אַחֲרָיֶה יִלְכוּ בְּזָקִים יַעֲבְרוּ וְאֵלֶיךָ יִשְׁתַּחֲווּ אֵלֶיךָ יִתְפַּלְלוּ אַךְ כִּי אֵל וְאֵין עוֹד אֶפֶס אֱלֹהִים: אֲכַן אֲמַתְּ אֶל מִסְתַּתְּרֵי אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מוֹשִׁיעַ: בּוֹשׁוּ וְגַם נִקְלְמוּ כָלֶם יַחְדָּו הִלְכוּ בִּקְלֶמֶת חֲרָשֵׁי צִירִים: יִשְׂרָאֵל נֹשֵׁעַ בְּיָד תְּשׁוּעַת עוֹלָמִים לֹא תִבְשׁוּ וְלֹא תִקְלְמוּ עַד עוֹלָמִי עַד'.